

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ

У статті розглянуті питання, пов'язані з проблемами встановлення та застосування регуляторних правових норм у сфері реформування системи органів державного управління на сучасному етапі соціально-економічного розвитку держави.

Ключові слова: реформування, правова норма, розвиток, реалізація, ресурсне забезпечення, законодавство України, система органів державного управління.

Одним з найгостріших питань, що стоять перед владними інституціями української держави впродовж усього часу її самостійного і незалежного існування, залишається необхідність проведення в Україні адміністративної реформи. Стіяка актуальність цієї проблеми пов'язана з тим, що саме державна система управління, принципи її устрою та порядок функціонування, встановлені норми діяльності управлінської системи обумовлюють ефективність досягнення суспільством поставлених цілей щодо його розвитку, підвищення добробуту як загальносуспільного, так і кожного окремого його громадянина.

У той же час, вітчизняна система органів державного управління впродовж достатньо тривалого терміну свого існування не забезпечує належного задоволення потреб вітчизняного суспільства і залишається сталим об'єктом критики і нарікань не лише з боку окремих громадян, але й суб'єктів економічної діяльності, громадських об'єднань і організацій, зовнішньоекономічних та політичних інституцій, а також самих суб'єктів владних повноважень в Україні. Питання реформування органів державного управління неодноразово піднімалися такими науковцями сучасності, як В.М. Литвином, О.Л. Копиленком, О.В. Зайчуком, В.С. Журавським, П.М. Кондик, В.С. Куйбідою, О.Ф. Андрійко, Т.В. Мотренко, В.А. Яцюком та іншими.

Незважаючи на неодноразові спроби проведення відповідних реформ у цій сфері з метою створення ефективної системи державного управління, яка б належним чином забезпечувала потреби суспільного розвитку у якісному, результативному та відповідному цим потребам керівництві суспільним розвитком, ці намагання досі не приносили необхідного результату. Можна вважати, що причини неефективності управлінських рішень щодо змін самої системи органів державного управління у правовій державі, якою згідно з основним законом є Україна, полягають у площині правового регулювання цих змін. Тобто, дослідження питань, пов'язаних з правовим регулюванням процесів реформування

системи державного управління, в умовах реформування суспільно-політичної системи державної влади в Україні на сучасному етапі її розвитку є особливо актуальним.

Метою дослідження є науковий аналіз правових засад реформування системи державного управління та чітке наукове визначення напрямів такого регулювання, підготовка висновків щодо ефективності їх реалізації.

Завданням дослідження є підготовка пропозицій щодо механізмів правового забезпечення заходів з реформування державної адміністративної системи в Україні, передусім, системи центральних органів виконавчої влади, реформування якої на нинішньому етапі започатковано у грудні 2010 року відповідним указом Президента України про оптимізацію системи цих органів.

Процеси становлення та розвитку державотворення протягом усього періоду існування України як незалежної та суверенної держави характеризуються безперервним пошуком стабільної та ефективної моделі владного устрою, яка б забезпечила сталий й результативний розвиток вітчизняного суспільства, сприяла забезпеченню інтересів та потреб економіки держави та її громадян. При цьому, ефективність економічного та пов'язаного з економічною основою соціального розвитку безпосередньо залежить від ефективності системи державного управління, від її здатності забезпечити взаємоприйнятні умови та порядок взаємодії суб'єктів та об'єктів державного управління, а також чіткого, правового, прозорого та результативного порядку міжоб'єктних взаємовідносин в економіко-соціальній системі держави. Зазначене обумовлює вимоги до цієї системи, які, виходячи з положень, закріплених в Конституції України, повинні забезпечувати її діяльність відповідно до принципів верховенства права, законності, демократичності та соціальності. Система державного управління повинна забезпечувати реалізацію змісту і спрямованості діяльності держави, її відповідальності перед громадянами за свою

діяльність, виконання державою свого головного обов'язку, що полягає в утвердженні і забезпеченні прав і свобод людини [1].

Водночас, за наявності у вітчизняній системі законодавства досить значної кількості регуляторних норм щодо регламентації діяльності органів державного управління досі відсутні чіткі законодавчо визначені критерії ефективності та системного підходу в її функціонуванні.

При цьому, саме стан ефективності державно-управлінського процесу обумовлює темпи якісних змін у політиці й економіці. Підвищення ефективності державної та господарської діяльності створює організаційно-матеріальну основу стабілізації і подальшого розвитку суспільства, накопичення потрібного державно-управлінського досвіду, збільшення його організаційного потенціалу. Тому природно, що ефективність є ключовою проблемою теорії та практики управління.

Висока ефективність на основі глибокого освоєння демократичних форм і методів управління завжди була соціальним замовленням суспільства. Суспільна свідомість пов'язує з цим своє ставлення до соціально-політичного ладу й управлінсько-владних державних структур. Воно особливо загострюється в перехідні періоди суспільного розвитку, коли різко зростає ціна помилок і неефективних рішень. Отже, критерій демократичності та ефективності у соціальній практиці надто високий, щоб недооцінювати цю проблему і наслідки рішень (особливо нормативного характеру), що приймаються у сфері державного управління [2, с. 157].

До основних критеріїв ефективності системи державного управління вбачається доцільним віднести такі, як: відповідність її діяльності інтересам і потребам держави та суспільства; відповідність її діяльності чітко визначеним спеціальним правовим нормам; наявність чітко визначених правил діяльності; високий професіоналізм та кадрове забезпечення; наявність прозорої системи заінтересованості працівників та можливості просування їх по службі.

Зокрема, питання відповідності системи управління інтересам і потребам носія влади у державі розглядається науковцями як передумова гарантій ефективності державного управління. Слід зазначити, що при цьому для виконавчої гілки влади основоположним є адміністративне право, оскільки його приписи складають переважну більшість нормативно-правового масиву і визначаються частотою повсякденного використання. Постійно реалізуючи різноманітні суспільні потреби та інтереси, адміністративне право найпершим реагує на зміни, які відбуваються у суспільному житті. Безпосередньо регламентуючи значну частину владної діяльності, адміністративно-правові норми у разі своєї відповідності до

соціальних цілей і завдань забезпечують безперервну, чітко налагоджену та ефективну роботу механізмів владної моделі і, навпаки, – недосконалість, невідповідність до вимог часу, потреб та інтересів більшості суспільства перетворює адміністративно-правовий інструментарій в один з головних чинників гальмування соціального розвитку [3, с. 127-128]. Таким чином, реалізація влади її носієм відбувається як через структуру державного управління, так і по відношенню до неї. У той же час, через структуру державного управління реалізація влади здійснюється по відношенню до держави і суспільства [1].

Цілком закономірно, що носій влади для досягнення своїх інтересів і задоволення власних потреб реалізує її щодо інших суб'єктів влади, в тому числі як щодо окремих громадян, так і щодо інших, уже складних системних індивідів суспільства і держави, якими є суб'єкти економічної, політичної, а також державно-адміністративної діяльності [4, с. 17].

Як зазначає Н.Ейдельман, взагалі у будь-якій системі політичний механізм рухається у двох напрямках – „знизу догори” та „зверху донизу”; питання полягає в тому, як ці дві течії співвідносяться [5, с. 69]. Тобто, проблема ефективності державного управління значною мірою полягає в тому, наскільки співвідносяться результати діяльності системи органів державного управління з інтересами і потребами суспільства. Більш ефективно й повне задоволення суспільних потреб внаслідок відповідної спрямованості цієї діяльності свідчить про належний рівень ефективності системи, тоді як спрямованість на задоволення власних потреб системи управління та особистих інтересів окремих посадових осіб, що є проявом бюрократизму, знижує рівень ефективності цієї системи в частині виконання нею прямих функціональних обов'язків, що обумовлює відповідну реакцію суспільства щодо приведення системи державного управління у відповідність до визначеної нормами права мети її функціонування.

У суспільстві розвиненої демократії, побудова якого згідно із зробленим українським народом вибором є першочерговим завданням нашої держави, таке співвідношення забезпечується зворотнім зв'язком на основі принципу прозорості державного управління, про що вже йшлося у попередньому розділі. Наявність такого зворотнього зв'язку сама по собі вже є ознакою реально функціонуючої у державі демократії, а його ефективність, яка прямо залежить від ступеню відкритості і прозорості інформаційної ланки суспільство-державо-суспільство, безпосередньо визначає ступінь ефективності системи державного управління.

При цьому варто звернути увагу на такий аспект функціонування відкритості і прозорості у

зазначеному зворотньому зв'язку, як наявність у державі і суспільстві ефективних механізмів забезпечення належного її ступеню. У державах розвиненої демократії, де відповідне її становлення відбувалося впродовж тривалого часу, ці механізми забезпечуються самим менталітетом суспільства і, у тому числі, кожного окремого громадянина. Протягом багатьох десятиліть розвитку демократичних засад державного устрою стало усвідомлення необхідності забезпечення реалізації принципів відкритості і прозорості у діяльності органів державного управління зайняло міцні позиції у суспільній думці в цих країнах і стало однією з основ європейської ментальності. У свою чергу, таке суспільне усвідомлення відкритості і прозорості на ментальному рівні безумовно сприяє відповідному урахуванню зазначеного питання як однієї з базових основ у процесі формування та розвитку системи регуляторних актів законодавства щодо діяльності органів державного управління та їх взаємовідносин із інституціями суспільства. Кінцевим результатом такого поєднання ментальної свідомості з регуляторною діяльністю є реальне забезпечення сталого співвідношення результатів діяльності органів державного управління з інтересами і потребами суспільства.

На жаль, досвід вітчизняних спроб реформування системи органів державного управління свідчить про те, що на сьогодні питання ефективності такого співвідношення в Україні залишається відкритим. Про це свідчать численні факти бюрократизму, а в окремих випадках і корупційних дій з боку як окремих посадовців, так і самих органів державного управління. При цьому організаційно-правові форми реалізації завдань і функцій органів влади тісно пов'язані з основними формами реалізації права і законодавства. Усі органи влади повинні дотримуватися конституційних та інших законних прав і свобод громадян, не завдавати шкоди правам і свободам громадян, відшкодовувати завдані їм збитки [6, с. 478]. Порушення законів і підзаконних нормативних актів, що полягає у службових зловживаннях, перевищенні службових повноважень, призводить до свавілля і волюнтаризму, адміністративно-правового нігілізму тощо. Доцільно згадати і про те, що діяльність органів державного управління, виконання ними функціональних завдань забезпечують конкретні посадовці, службовці цих структур, дії кожного з яких визначаються встановленими посадовими обов'язками та повноваженнями, основою яких, у свою чергу, є цілі, або спрямованість на досягнення вигод, корпоративного та загальносуспільного характеру, в тому числі і особистого. Причому, на жаль, у багатьох випадках домінуючим, як показує практика, є саме особистий інтерес, що характерний для деяких керівників. У свою чергу, особистий інтерес або

вигода, як показує практика, знаходиться у прямій залежності від інтересу корпоративного, взаємно підтримується і захищається, превалюючи над загальносуспільним.

Отже, за відсутності сталого суспільного усвідомлення на рівні соціальної ментальності необхідності забезпечення належного рівня прозорості діяльності органів державного управління для виконання ними функціональних обов'язків в інтересах суспільства, для формування якого потрібен довгий час, на порядку денному постає питання про необхідність врегулювання цієї проблеми на відповідному нормативно-правовому рівні у ході реформування системи органів державного управління, що дісталася Україні від радянської адміністративної системи.

Однак, практика свідчить, що неодноразові спроби покращення становища у цій сфері шляхом законодавчого врегулювання питань, пов'язаних із запобіганням бюрократизму та корупції, пожорсточанням відповідальності посадових осіб за незаконні дії та зловживання службовим становищем, досі не призвели до кардинального вирішення цього питання, оскільки були епізодичними і не пов'язаними з відповідними заходами за іншими напрямками реформування системи державного управління.

Неврегульованою залишається також і проблема правового забезпечення основних питань, пов'язаних із системою, структурою та загальною діяльністю органів державного управління. Досі на законодавчому рівні не регламентована діяльність переважної більшості центральних органів виконавчої влади, не визначено їх статус та не розмежовані функції в залежності від статусу.

У грудні 2010 року Президентом України відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України прийнято рішення про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади, спрямоване на оптимізацію цієї системи, усунення дублювання повноважень органів державного управління, забезпечення скорочення чисельності управлінського апарату та витрат на його утримання, а також на підвищення ефективності державного управління [7]. Кабінетом Міністрів України на виконання цього Указу Президента України було прийнято постанову щодо реалізації положень, визначених Главою держави. При цьому Уряд постановив скоротити кількість державних службовців в апараті центральних органів виконавчої влади, вирішити проблеми соціального захисту працівників, що звільняються у зв'язку з реалізацією заходів у відповідності з вимогами зазначеного акту Президента України, а також доручив центральним органам виконавчої влади визначитися разом з Міністерством фінансів щодо своєї граничної чисельності [8]. Зміст заходів, що мають бути реалі-

зовані на виконання цього правового акту, свідчить про їх спрямованість на вирішення, у першу чергу, проблем структурного характеру цієї системи, її удосконалення та впорядкування за рахунок визначення правового статусу центральних органів виконавчої влади різних рівнів та встановлення чіткої системи їх підпорядкованості та взаємодії. Однак, як показує досвід минулих років, лише структурних заходів для реформування системи державного управління недостатньо.

Наприклад, спроби реформування системи державного управління за напрямками, визначеними затвердженою у 1998 році Указом Президента України Концепцією адміністративної реформи, обмежилися лише загальним упорядкуванням системи центральних органів виконавчої влади відповідно до діючої на той час системи державної влади. У той же час, жодних заходів, спрямованих на реалізацію змісту адміністративної реформи, який згідно із вказаною Концепцією полягав з одного боку, у комплексній переструктурі існуючої в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя, а з іншого – у розбудові деяких інститутів державного управління, яких Україна як суверенна держава ще не створила [9], не було застосовано. Тобто, задекларовані наміри системних реформ у сфері державного управління фактично залишилися нерезалізованими. Так само і подальші зміни в системі державного управління, структурі її органів та організації роботи апарату цих органів можна вважати безсистемними та ситуаційними, оскільки вони ґрунтувалися не на довгострокових програмних засадах, а були обумовлені потребами вирішення проблем тих чи інших політичних сил, що прийшли до влади. Таким чином, проблема реформування системи державного управління залишилася невирішеною.

Необхідно зазначити, що під поняттям реформ (від лат. *Reformare* – перетворювати, поліпшувати) розуміється процес кардинальних, часто тривалих за часом перетворень відповідних сторін суспільного життя, державно-правових інститутів, окрім структур, тощо. Реформи, як правило, модернізують і змінюють форму та зміст відповідних суспільних відносин, не порушуючи при цьому їхніх відповідних засад. Цим реформи відрізняються від революцій, у ході яких характер перетворень є швидкоплинним і руйнівним для певної системи. Успіх реформ значною мірою залежить від їх системності і наукової обґрунтованості. Це стосується усіх нововведень, у т.ч. у галузі держави і права [10, с. 303].

Світова практика свідчить про те, що протягом останніх десятиліть у більшості країн Європи розроблялося й реалізовувалося чимало різних концепцій адміністративної реформи в залежності від визначених цими країнами цілей реформу-

вання органів публічного управління на тих, чи інших етапах суспільного розвитку. Проте, як зазначає відомий німецький науковець Д.Шиманке, усі концепції повинні ретельно зважувати різні чинники напруження. Один з таких чинників полягає в загальній політичній відповідальності уряду на центральному рівні, з одного боку, і постулатом послідовної децентралізації – з іншого. Програми і закони, що стосуються всієї країни, повинні ухвалюватися на центральному рівні. Єдиний підхід до виконання має забезпечуватися використанням належних інструментів управління цим процесом. Важливим інструментом такого управління є право. Це означає, що центральний рівень ухвалює принципово важливі рішення у формі законів, а органи управління вищого рівня контролюють дотримання законів органами управління нижчого рівня. При цьому закон установлює межі такого нагляду [11, с.112].

Очевидно, що і в Україні ефективність реформування системи органів державного управління прямо залежить від того, чи буде відповідна реформа здійснюватися на програмній основі, затвердженій законом, та наскільки зазначена програма буде враховувати демократичні принципи розвитку системи державного управління, у тому числі принципи відкритості і прозорості органів державного управління, від дотримання яких безпосередньо залежить відповідність цієї системи інтересам і потребам суспільства.

В Україні стаття 11 Конституції визначає, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, а стаття 19 Основного закону проголошує, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Отже, закріплені Конституцією України правові норми визначають як загальні напрями діяльності держави в особі державних органів, так і засади реалізації ними владних повноважень.

Таким чином, для реалізації намірів щодо задоволення суспільної потреби в ефективній системі державного управління в Україні нагально необхідним є проведення адміністративної реформи відповідно до правових норм. Така реформа системи органів державного управління повинна відбуватися на основі чітко визначеної стратегії та відповідної державної програми її проведення, якою необхідно визначити мету, завдання, напрями, конкретних виконавців передбачених заходів, терміни їх виконання та ресурсне забезпечення на основі закріплених законом правових норм.

Необхідно зазначити, що такими законодавчо закріпленими засадами здійснення системних перетворень в соціально-економічній сфері, які могли б стати правовою підставою для реформу-

вання системи державного управління, виступають лише два відповідні комплексні акти чинного законодавства, а саме прийнятий у 2000 році Закон України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” та Закон України „Про державні цільові програми” від 2004 року.

Закон України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Законом встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [12].

Закон України „Про державні цільові програми” визначає, що державні цільові програми є комплексами взаємопов’язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв’язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням [13, ст. 956].

Слід зазначити, що згідно з вимогами вказаного Закону, заходи, завдання та показники державних цільових програм включаються до відповідних розділів Державної програми економічного і соціального розвитку України на відповідний рік, а також враховуються під час складання проекту Державного бюджету України на відповідний рік шляхом визначення головними розпорядниками бюджетних коштів обсягів видатків на їх реалізацію у складі бюджетних програм та включення центральним органом виконавчої влади з питань фінансів відповідних бюджетних запитів до пропозицій проекту Державного бюджету України.

Проте ці фактично єдині правові підстави, на основі яких є можливим здійснювати будь-яке програмне планування діяльності щодо системних змін у тій, чи іншій галузі, не містять у собі можливості застосування своїх положень щодо перетворень у сфері системи державного управління як галузі інституціонального забезпечення, тобто утворення нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інсти-

туцій та процесу євроінтеграції в цілому [14, ст. 926], оскільки ця система не є галуззю економіки або адміністративно-територіальною одиницею. Так само, заходи з реформування системи державного управління не можуть бути віднесені до інших напрямів класифікації державних програм, визначених статтею 3 Закону України „Про державні цільові програми”. Як наслідок, на сьогодні відповідні заходи за цим напрямом виконуються різними органами державної влади в межах розрізних бюджетних програм. Такими програмами можна вважати, наприклад „Забезпечення інституційного розвитку державної служби” та „Прикладні дослідження і розробки у сфері державної служби та її адаптації до стандартів Європейського Союзу” і окремі інші, відповідальним за реалізацію яких є Головне управління державної служби України, „Прикладні розробки у сфері державного управління”, що їх виконує Державне управління справами та окремі інші [15, ст. 263]. При цьому, відсутність конкретно визначених програмних комплексних завдань негативно позначається і на кінцевому результаті внаслідок розпорошеності зусиль, розрізненості вимог та відповідних критеріїв.

Зазначене, через відсутність спеціальної правової норми, призводить до неможливості створення необхідного фінансового ресурсу для його цільового спрямування на підготовку та проведення у державі заходів з реформування системи державного управління, внаслідок чого ці заходи фінансуються за розрізненими бюджетними напрямками. У свою чергу це призводить до втрати їх комплексності та системності, унеможливлення чіткої координації проведення цих заходів за обсягами, термінами, станом виконання, якістю та іншими факторами.

На підставі викладеного можна констатувати, що система вітчизняного законодавства на сьогодні не містить достатніх регуляторних норм права щодо реалізації комплексу заходів з реформування державної адміністративної системи, які б забезпечували системний та координований підхід з метою досягнення оптимального для суспільства та самих органів державного управління результату. Найявні правові норми щодо вирішення цього завдання є розрізненими, з окремих питань не узгодженими між собою і такими, що в цілому не створюють належних правових підстав для дій органів державного управління щодо свого реформування на основі визначеного законодавством порядку виконання відповідних заходів у ході основного процесу їх функціонування, яким є річне виконання державного бюджету держави. Основним адміністративним недоліком в частині заходів з реформування діючої системи органів державного управління на сьогодні можна вважати відсутність спеціальної державної цільової програми за

цим напрямом, яка згідно з вимогами законодавства повинна визначити основні завдання та заходи, терміни їх виконання, конкретних виконавців, джерела та обсяги фінансування, відповідальних за здійснення контролю. Це не дає можливості сформувати необхідний фінансовий ресурс для здійснення відповідних заходів, забезпечити належну координацію дій органів державного управління, забезпечити комплексне виконання поставлених завдань та дотримання визначених термінів їх реалізації. Наслідком цього є розпорошення зусиль та затягування термінів практичної реалізації заходів з виконання поставлених Президентом України завдань щодо оптимізації системи центральних органів виконавчої влади в Україні, що в кінцевому результаті негативно позначається на поточній роботі цих органів та призводить до загального зниження ефективності цієї роботи. При цьому, основною причиною такої ситуації можна вважати недосконалість правових норм чинного Закону України „Про державні цільові програми” в частині класифікації відповідних державних цільових програм, яка на сьогодні не враховує можливості розробки та затвердження відповідної державної цільової програми за таким актуальним напрямом, як реформування центральних органів виконавчої влади.

Виходячи з наведеного вбачається доцільним розглянути питання щодо внесення відповідних змін до чинної редакції зазначеного Закону України, які б забезпечили можливість створення спеціальної державної цільової програми щодо проведення вкрай необхідних державі заходів з реформування вітчизняної системи державного управління.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цвєтков В.В. Демократія–Управління–Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія / Цвєтков В.В., Горбатенко В.П.// К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001.– 248 с.
3. Курінний Є.В. Предмет та об’єкт адміністративного права України: Монографія / Курінний Є.В. // Д.: Юрид. акад. м-ва внутр. справ. Ліра лтд. – 2004. – 340 с.

Н.В.Гудима

Правовое обеспечение административной реформы.

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся проблем установления и применения регуляторных правовых норм в сфере реформирования системы органов государственного управления на нынешнем этапе социально-экономического развития государства.

N.V. Gudyma

Legal support of administrative reform.

The article discusses the challenges of establishing and application of regulatory laws in the sphere of reforming public administration at the present stage of socio-economic development.

4. Сорос Джордж. Утвердження демократії/ перекл. з англійської О.Коваленка/ Д.Сорос // К.: Основи. – 1994. – 224 с.

5. Эйдельман Н. Революция сверху в России/ Н.Эйдельман // Наука и жизнь. – № 10. – 1988. – 87 с.

6. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник/ Котюк В.О. // К.: Атіка, 2005. – 592 с.

7. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010 // Урядовий кур’єр. – 2010. – № 234. – 8 с.

8. Деякі заходи щодо забезпечення виконання Указу Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2010 № 1128 // Урядовий кур’єр. – 2010. – № 235. – 6 с.

9. Концепція Адміністративної реформи в Україні, затверджена Указом Президента України від 22.07.1998, № 810/98 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – ст. 943.

10. Юридична енциклопедія: в 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: „Укр.енцикл.”. – 1998. – Т.5. – 2003. – 736 с.

11. Шиманке Дітер. Адміністративна реформа в Західній Європі як орієнтир для реформи державного управління в Україні. Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи: монографія / за заг. ред. Н.Р.Нижник, Н.Т.Гончарук. – Д.: Монолит. – 2009. – 384 с.

12. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України // Урядовий кур’єр. – 2000. – № 77. – 12 с.

13. Про державні цільові програми: Закон України // Офіційний вісник України. – 2004. – № 14. – Ст.956.

14. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки України від 16.03.2005 № 62// Офіційний вісник України. – 2005. – № 17. – Ст. 926.

15. Про Державний бюджет України на 2010 рік: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010 р. – № 22-23. – Ст. 263.